

Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna za kapucinski samostan v Ljubljani

Julijana Visočnik

The author presents a draft for a sermon or a speech, which was given by Tomaž Hren at the consecration on 25th April 1607 of the foundation stone for the new Capuchin monastery in Ljubljana (today park Zvezda in the centre of Ljubljana). This draft was quoted and used primarily as a proof for the existence of pagan beliefs in old Slavic gods even in the 17th century. Since the mentioned draft has not yet been presented as a whole, the context of mentioning Lada, Plejn, and Poberin has not been known; therefore scholars were left on their own for interpretation. The author wants to bridge this gap. Since we have only a draft of Hren's sermon, we do not know the text that was actually spoken. Therefore it will never be clear how much of his attention was actually dedicated to the Slavic gods, which are only mentioned in the draft.

I. Tomaž Hren (1560-1630)

Deveti ljubljanski škof je bil znameniti Tomaž Hren, o katerem je bilo že veliko napisanega.¹ Sodbe o njem in o njegovi vlogi za zgodovino Slovencev in Slovenstva pa so bile in ostajajo deljene. Naj na tem mestu dodamo samo nekaj osnovnih podatkov iz njegovega življenja, ki nam bodo pomagali razumeti čas, o katerem govorimo, in Hrenova prizadevanja, ki so razvidna tudi iz tukaj obravnavane pridige.

Tomaž Hren se je rodil leta 1560 v Ljubljani; po smrti očeta ga je starega komaj osem let pod svoje okrilje vzel stric (mamin brat), ki mu je omogočil šolanje. Najprej se je šolal v benediktinskem samostanu v Admontu, nato je študij nadaljeval pri graških jezuitih in nazadnje še na Dunaju. Zaradi bolezni je opustil misel na študij filozofije v Padovi in se vpisal na teologijo v Gradcu. Po mašniškem posvečenju 1588 je postal ljubljanski stolni pridigar ter stolni kanonik. Zapletom navkljub je leta 1599 prejel škofovsko posvečenje. 1614 ga je nadvojvoda Ferdinand imenoval za vladnega namestnika notranjeavstrijskih dežel v Gradcu, a se je tej službi leta 1621 Hren odpovedal. 1628 ga je nadvojvoda Ferdinand imenoval za svojega tajnega svetnika, a je Hren že 1630 v Gornjem Gradu umrl.

Nesporno je, da si je škof Hren zelo prizadeval za prenovo verskega življenja v Ljubljanski škofiji, pri tem si je pomagal na razne načine, med drugim je skrbel za vzgojo duhovniških kandidatov in samih duhovnikov.² Spoznal je korist določenih redov, predvsem jezuitov in kapucinov, ter jih pritegnil v svoj »program«. Hren je slovel kot dober

¹ Prim. Kolar, 1992, 17-28; Lavrič, 1988; Lavrič, 1992, 99-109; Škulj, 1992, 110-120; Škulj, 1998 (predvsem Petrič, 1998, 77-88; Škrabl, 1998, 181-198; Škafar, 1998, 257-274); Dolinar, 2007, 107-120 (s pripadajočo literaturo).

² Snoj, 1998, 199-216.

pridigar, kar je pričakoval in zahteval tudi od svojih duhovnikov. Pridigal je v domačem jeziku, osnutke za pridige in govore pa si je sestavljal v latinščini. Kot izredni pridigarji so sloveli predvsem kapucini, in prav v tem lahko najbrž iščemo razlog, da jih je povabil v Ljubljano.

II. Hrenove pridige (1597-1630)³

Rokopis, v katerem so zbrane pridige (oz. osnutki za njih) in razni govori znamenitega ljubljanskega škofa Tomaža Hrena, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani (NŠAL 100, 98/1). Leta 1938 jih je v Bogoslovnem vestniku predstavil Josip Turk, ki jih je na tem mestu natančno razdelal in analiziral. Vseh osnutkov in zapiskov pridig ter govorov je okoli 50, oštevilčil pa jih je prav J. Turk (154 strani). Sam rokopis je sestavljen iz svežnja papirnatih listov. Pridige in govori (oz. njihovi osnutki), ki jih je lastnoročno pisal Tomaž Hren, so zapisani v latinščini. Na začetku teksta je pogosto zapisal tudi kraj in datum, ko je pridiga nastala, ob robovih teksta pa je velikokrat označil tudi vire citatov. Največkrat citira Sveto pismo, sledijo cerkveni očetje (e.g. sveti Avguštin, Ambrozij, Gregor Veliki in drugi) ter tudi filozofa Platona in Aristotela. Pridige je mogoče razdeliti po vsebini na: nedeljske pridige, pridige ob praznikih in pridige ob raznih priložnostih. J. Turk nazorno ilustrira tudi zgradbo Hrenovih pridig, ki imajo načeloma enotno zgradbo:

svetopisemski citat kot geslo;

uvod (exordium);

napoved teme (propositio);

točke premišljevanja in moralni nauki (puncta et doctrinae);

zaključek.⁴

Glede na pridigarsko delo Tomaža Hrena in merila, ki jih je postavil za pridiganje v pravilih ob ustanovitvi alumnata v Gornjem Gradu 1605 (NŠAL 100, 122/9, Fundatio Alumnatus Oberburgensis 1605), ga je mogoče obravnavati kot prenovitelja cerkvenega govorništva.⁵

Pridiga (govor) ob polaganju temeljnega kamna za kapucinski samostan v Ljubljani, ki ima številko XIV (str. 42-44), je nastala za slovesnost 25. aprila 1607 v Ljubljani. Ob tem datumu je na prvi strani zapisan še datum: 11. junij 1623. Tega dne je Hren v Ljubljani položil in posvetil temeljni kamen nove avguštinske cerkve in samostana, ki so ju redovniki začeli graditi onstran špitalskega mosta v ljubljanskem predmestju.⁶ Kje se skriva razlog, da sta na pridigi zapisana dva datuma oz. zakaj je na pridigi pripisan drugi datum? Glede na to, da gre ponovno za blagoslovitev temeljnega kamna za samostan in cerkev, lahko sklepamo, da je Hren isti osnutek porabil še ob tej priložnosti. Določene spremembe so bile sicer res nujne, a okvir je lahko ostal isti.

Ob robu pole je Hren striktno zapisoval citate, v našem primeru gre za citate in aluzije na svetopisemske odlomke. Ker so slovesnost obhajali na praznik sv. Marka, ga je v govoru omenil kot apostola teh krajev. Kot poročajo drugi viri, se je ob tej priložnosti zbrala velika množica ljudi, ki so z odobravanjem in navdušenjem sprejeli škofovo pridigo.⁷

³ Prim. Turk, 1938, 40-73; Kolar, 1992, 23.

⁴ Prim. Turk, 1938, 50.

⁵ Prim. Kolar, 1992, 24.

⁶ Lavrič, 1988, 219.

⁷ Glej op. 11.

Sl. 1 Alois Schaffenrath, Kapucinski samostan v Ljubljani, okoli 1817, kolorirana jedkanica/papir, last: MGML-Mestni muzej Ljubljana.

Fig. 1 Alois Schaffenrath, Capuchin monastery in Ljubljana, around 1817, coloured etching/paper, possession of: MGML-City museum Ljubljana.

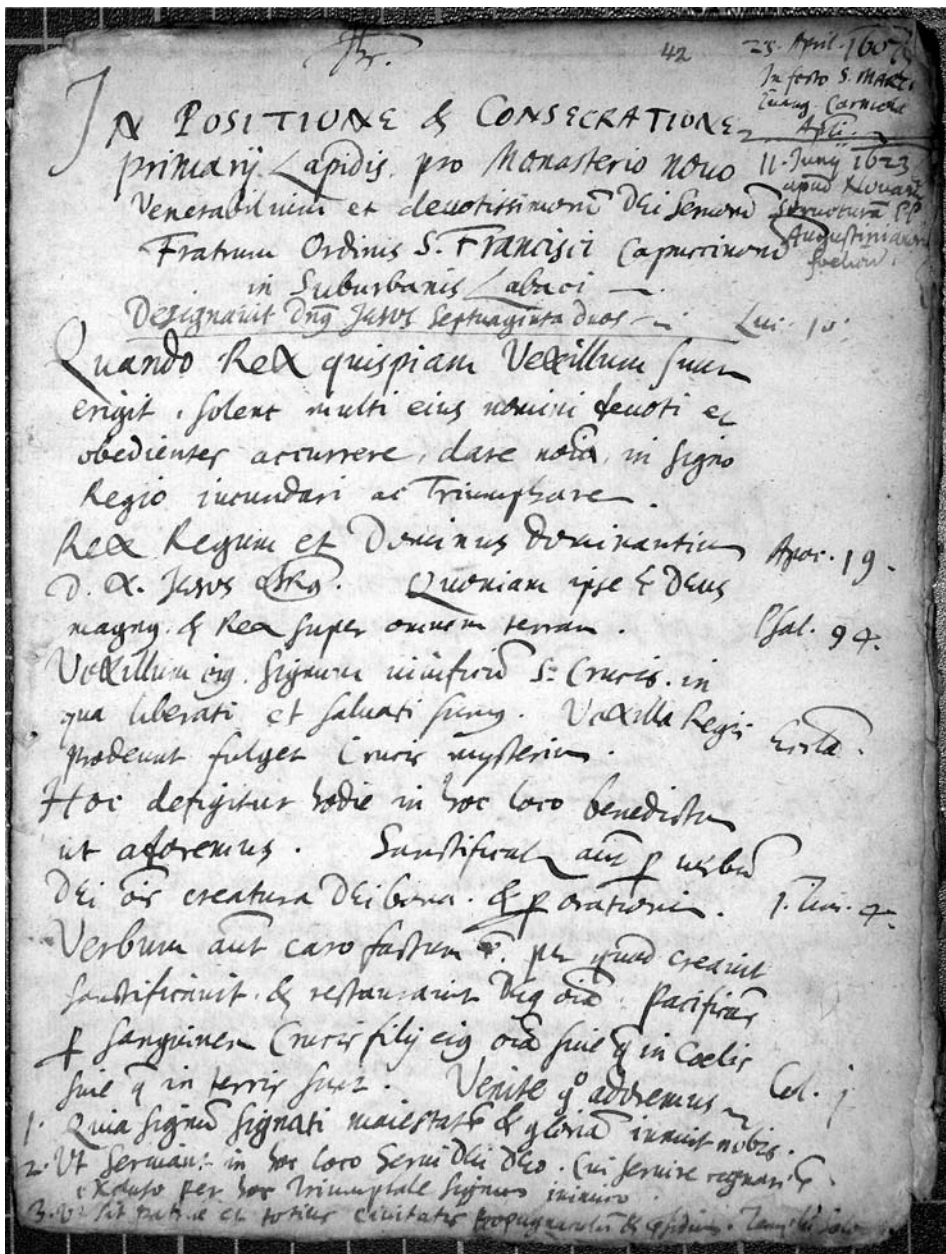
III. Kapucini v Ljubljani

Sloves kapucinov kot izrednih pridigarjev je očitno prepričal tudi Tomaža Hrena, saj se je na njih obrnil s prošnjo, da naj pridejo tudi v Ljubljano. Njihova uspešna dejavnost, ki je bila usmerjena predvsem v katoliško prenavo, in jo je lahko spremljal v sosednjih mestih, je gotovo pripomogla k njegovi odločitvi. Za gradnjo samostana jim je zemljišče v Ljubljani podaril nadvojvoda Ferdinand. Ljubljanski škof Hren je 25. 4. 1607 na tem mestu (današnji park Zvezda) postavil križ in blagoslovil temeljni kamen (Sl. 1). Cerkev in samostan so ob pomoči in številnih darovih zgradili zelo hitro. Že naslednje leto 31. avgusta 1608 je Hren cerkev posvetil. Hren jim je priskrbel še osnovni pridigarski priročnik: Sveto pismo v slovenskem jeziku. Na omenjenem mestu so kapucini v Ljubljani delovali vse do leta 1809, ko so red razpustili Francozi.⁸

Škof Hren je v protokolu zapisal tudi poročilo o slovesnosti blagoslovitve tega temeljnega kamna; v listini, ki jo je vložil v temeljni kamen je omenil, da je ustanovitelj samostana nadvojvoda Ferdinand, ki je za gradnjo poklonil vicedomski vrt zunaj mestnega obzidja ob južnih vratih.⁹

⁸ Prim. Benedik, 1992, 29-42; prim. še Kolar, 1992, 22.

⁹ Prim. Škafar, 1998, 264-265; Benedik, 1988, 18, 59-61; prim. Benedik, Kralj, 1994, 23, kjer citirata Liber capitularis provinciae Bohemiae 29, ki omenja prihod prvih dveh kapucinov v Ljubljano. Izbrala bi naj prostor za gradnjo samostana: ... Qui cum ad ipsam pervenissent civitatem, elegerunt quendam situm, seu locum ab

Sl. 2 Prva stran XIV. Hrenove pridige (Foto T. Krampač, Nadškofjski arhiv Ljubljana).

Fig. 2 Page 1 of Hren's sermon XIV (Photo T. Krampač, Archbishop's archives Ljubljana).

Propos. Et quid sibi voluit tam celebres et sacro
 sacra ceremonie. Audistis de cruce.

Evad. 1. Quia dñs scilicet humani generis in ligno crucis
 instituit, ut unde mors oriebat: inde vita
 resurgeret. Et qui in ligno crucis in
 ligno quoque viveret. I. Chr. d. d. -

2. Excluditur p̄ter iniqui, et opinantur
 Si q̄ p̄m̄isq̄ debilitat: quia l̄randi q̄ suis
 civitati in hoc tropho. dicitur tunc, non
 diabolo ipse quales. non aerea p̄ter.

Scritur in fundamento lapis primarius
 et benedicitur. - Hic Chr. dicitur sig.

Dan. 2. Lapis sine macula et monte absistit. Quia
 dñs p̄ sua viam de Monte suo sancto e coelis
 dignatus e ad nos descendere: carnem abiq̄ vi
 nili ferire. sine p̄o assumptis, in similitu

Ps. 2. Sine macula factus, et habitum inuenit ut homo.
 Hic lapis angularis e, qui l̄m̄ reprobaue
 adificatores p̄m̄i si. Judai. factus e in in

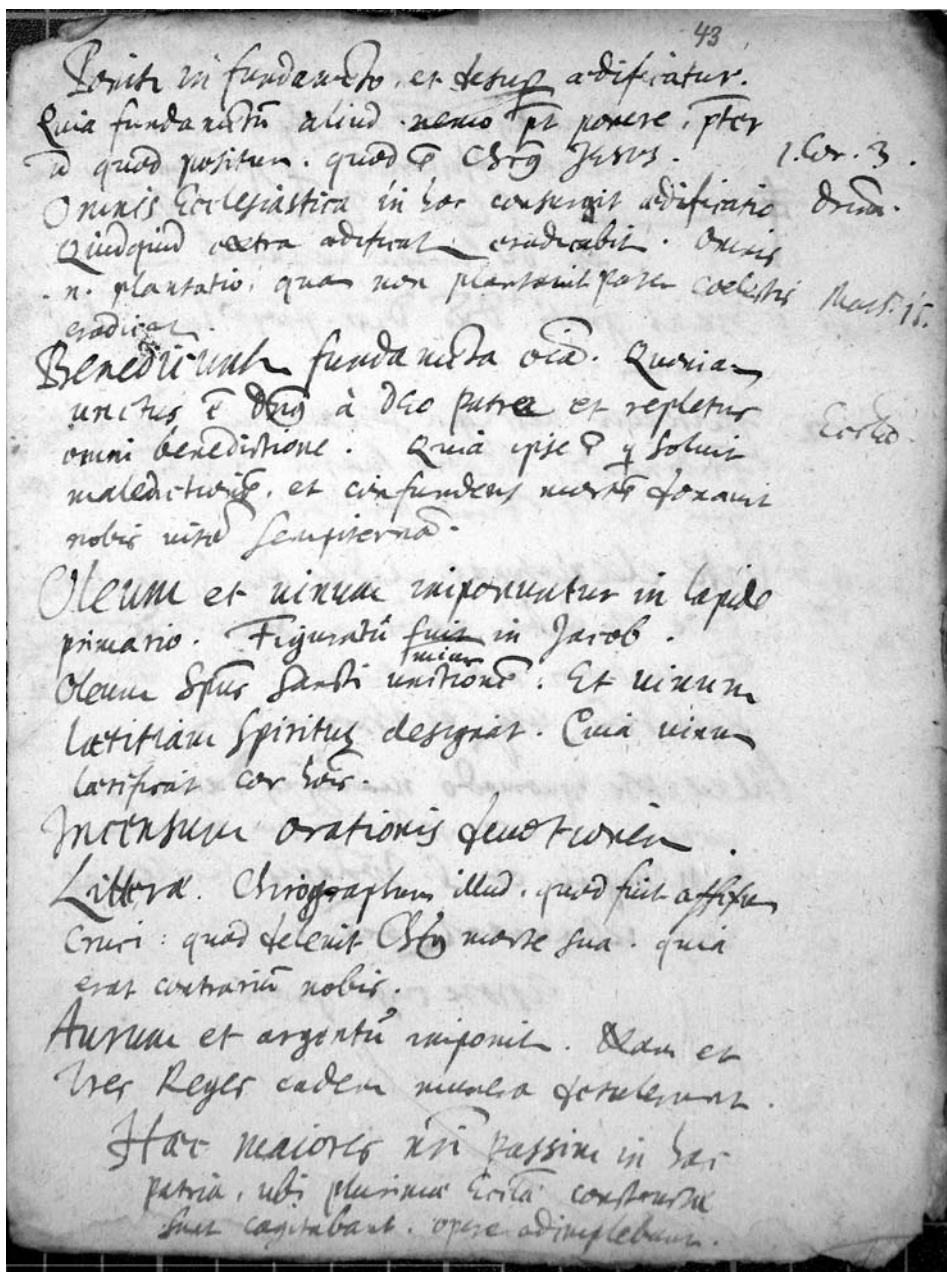
Mat. 17. caput anguli: Et sup quicumq̄ ceciderit, erigat
 Math. 21. tenet eum, qui cum sup ip̄m ceciderit, confringet.

1 Pet. 2. Lapis angularis, electus & pretiosus in funda
 mento ecclie. Petra p̄iosa Chr. Jesus

1. Cor. 10. dñs noster: qua iudata. dñs dicit. undamq̄
 et comparare eam.

Sl. 3 Druga stran XIV. Hrenove pridige (Foto T. Krampač, Nadškofjski arhiv Ljubljana).

Fig. 3 Page 2 of Hren's sermon XIV (Photo T. Krampač, Archbishop's archives Ljubljana).

Sl. 4 Tretja stran XIV. Hrenove pridige (Foto T. Krampač, Nadškofjski arhiv Ljubljana).
 Fig. 4 Page 3 of Hren's sermon XIV (Photo T. Krampač, Archbishop's archives Ljubljana).

Et nos quos tali die S. Marto Evangelistis
 sacra, fidei. Fuit Aply hanc partem
 Rerum Historiam. p. hanc compositionem
 Hora. ¶ Lada: Pleji: Roberti Nota
 et dij ansea Carniola.

Oratio. 1. Simus grati Dno Dno. propter lumen fidei
 acceptum.

2. Invenimus vestigia serenissimi Principis
 Ferdinandi. Mariti Mariae. & hunc lincip
 quia ipse Fundator loci.

Luce. 6. 3. Date eleemosynas. ut videat oia q. p. p. p. p.
 11. 12. Dux et dabit nobis. Sola nuda sunt
 & pauperum sustentationem: unquam nuda
 sepulchrum usq. ad thronum Dei.

Memento quomodo malignis demon suo
 mareno curavit festum p. sua membra
 B. M. Virginis et S. Iohannis Adolescentis.
 Eorum restaurat oia.

Agros ergo grati

Sl. 5 Četrta stran XIV. Hrenove pridige (Foto T. Krampač, Nadškofjski arhiv Ljubljana).

Fig. 5 Page 4 of Hren's sermon XIV (Photo T. Krampač, Archbishop's archives Ljubljana).

IV. Tekst pridige, transkripcija¹⁰

In positione & consecratione primarij lapidis pro monasterio novo venerabilium et devotissimorum Dei servorum fratrum ordinis Sancti Francisci Capuccinorum in suburbanis Labaci.

Designavit Dominus Jesus septuaginta duos etc.¹¹

Quando Rex quispiam vexillum suum erigit, solent multi eius nomini devoti et obediētes accurrere, dare nomina, in signo Regio iucundari ac triumphare. Rex Regum et Dominus dominantium¹² Dominus Jesus Christus. Quoniam ipse est Deus magnus & Rex super omnem terram.¹³ Vexillum eius signum vivificum Sancti Crucis in qua liberati et salvati sumus. Vexilla Regis prodeunt fulget Crucis mysterium. Hoc defigitur hodie in hoc loco benedictum ut adoremus. Sanctificatur autem per verbum. Dei omnis creatura Dei bona & per orationem.¹⁴ Verbum autem caro factum est, per quod creavit sanctificavit & restauravit Deus omnia pacificans per sanguinem Crucis filij eius omnia sive quae in caelis sive quae in terris sunt.¹⁵ Venite quo adoremus.

Quia signum signati maiestatem & gloriam iunxit nobis.

Ut serviant in hoc loco servi Dei Deo. Cui servire regnare est excluso per hoc triumphale signum inimico.

Ut sit patriae et totius civitatis propugnaculum & praesidium. Templum Salomonis.

Et quid sibi volunt tam celebres et sacrosanctae caeremoniae. Audivistis de cruce.

1. Quia Dominus salutem humani generis in ligno crucis constituit, ut unde mors oriebatur: inde vita resurgeret. Et qui in ligno vincebat in ligno quoque vinceretur, per Christum Dominum nostrum.

2. Excluditur potestas inimici et exinanitur. Si quo inimicus debilitatur: quam laetandum est huic civitati in hoc trophaeo. Non turra, non diabolus ipse praevaleret, non aereuae potestates.

ipsomet serenissimo achiduce pro amore Dei liberaliter exhibitum, in quo reverendissimus illius civitatis episcopus crucem erexit, primariumque lapidem solemniter et benedictione in fundamentis posuit 25 Aprilis 1607. Qui quidem episcopus propter caeremoniam praedictam etiam concionem habuit cum magna populi laetitia et applausu.

¹⁰ Na tem mestu se za pomoč pri transkripciji ter koristne nasvete zahvalujem dr. Matjažu Ambrožiču, dr. Francetu M. Dolinarju in dr. Ani Lavrič. Zahvala za pobudo objave te pridige pa gre dr. Andreju Pleterskemu.

¹¹ Vulgata: Lc 10, 1 Post haec autem designavit Dominus et alios septuaginta duos ... (Potem je Gospod določil še drugih dvainsedemdeset ...).

¹² Vulgata: Apoc. 19, 16 et habet in vestimento et in femore suo scriptum **rex regum et Dominus dominantium** (Na plašču in na boku pa ima zapisano ime: Kralj kraljev in Gospod gospodov).

¹³ Vulgata: Psal. 94, 3 quoniam fortis et magnus Dominus et **rex magnus super omnes deos** (zakaj velik Bog je Gospod, velik kralj nad vsemi bogovi).

¹⁴ Vulgata: 1 Tim. 4, 4-5 **quia omnis creatura Dei bona** et nihil reiendum quod cum gratiarum actione percipitur sanctificatur enim per verbum Dei orationem (Zakaj vse, kar je ustvaril Bog, je dobro in ničesar ne smemo zametavati, le da to s hvaležnostjo uživamo. Saj vse posvečuje božja beseda in molitev).

¹⁵ Vulgata: Kol. 1, 20 et per eum reconciliare omnia in ipsum **pacificans per sanguinem crucis eius sive quae in terris sive quae in caelis sunt** (in da je po njem spravil s sabo vse stvarstvo. Saj je s krvjo njegovega križa, se pravi po njem, pomiril, kar je na zemlji in kar je v nebesih).

Ponitur in fundamento lapis primarius et benedicitur. Hic Christum Dominum signum.

Lapis sine manu de monte abscissus:¹⁶ quia Dominus per suam misericordiam de monte suo sancto et coelis dignatus est ad nos descendere:¹⁷ carnem absque virili semine sine peccato assumpsit in similitudinem hominem factus est habitu inventus ut homo.¹⁸

Hic lapis angularis est, quem licet reprobaverunt aedificatores primi sicut Iudaei factus est tamen in caput anguli.¹⁹ Et super quaecumque coriderit, conteret eum qui autem super ipsum coriderit, confringetur.²⁰ Lapis angularis, electus & pretiosus²¹ in fundamentum Ecclesiae Petra pretiosa Christus Jesus Dominus noster: qua inventa demum omnia vendamus et comparemus eam.²²

Ponitur in fundamento et desuper aedificatur. Quia fundamentum aliud nemo potest ponere²³ praeter id quod positum, quod est Christus Jesus omnis Ecclesiastica in hoc consurgit aedificatio. Quidquid extra aedificatur eradicabitur. Omnis enim plantatio, quam non plantavit pater coelestis eradicatur.²⁴

Benedicuntur fundamenta omnia. Quoniam unctus est Dominus a Deo patre et repletus omni benedictione. Quia ipse est qui solvit maledictionem et confundens mortem donavit nobis vitam sempiternam.

Oleum et vinum imponuntur in lapide primario. Figuratum fuit in Jacob. Oleum spiritus sancti unctionem ...²⁵ Et vinum laetitiam spiritus designat. Quia vinum laetificat cor hominis.

Incensum orationis devotionem. Litterae. Chirographum illud, quod fuit affixum cruci: quod delevit Christus morte sua. Quia erat contrarium nobis.

¹⁶ Vulgata: Dan. 2, 45 secundum quod vidisti **quod de monte abscisus est lapis sine manibus** ... (Saj si videl sam, da se je z gore kamen utrgal brez človeških rok ...).

¹⁷ V tekstu descendere.

¹⁸ Vulgata: Fil. 2, 7 sed semet ipsum exinanivit formam servi accipiens **in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo** ... (ampak je sam sebe izničil tako, da je prevzel vlogo hlapca in postal podoben ljudem. Po zunanosti je bil kakor človek ...).

¹⁹ Vulgata: Psal. 117, 22 lapis quem reprobaverunt aedificantes factus est in **caput anguli** (118 kamen, ki so ga zidarji zavrgli, je postal vogelni kamen).

²⁰ Vulgata: Mat. 21, 44 **et qui ceciderit super lapidem istum confringetur** super quem vero ceciderit conteret eum (Kdor bo padel na ta kamen, se bo razbil; in na kogar bo on padel, se bo strl).

²¹ Vulgata: 1 Pet. 2, 6 ... ecce pono in Sion **lapidem summum angularem electum pretiosum** et qui crediderit in eo non confundetur (Glej, na Sionu polagam kamen, izbran in dragocen vogelni kamen. Kdor se bo nanj zanesel, ne bo doživel sramote).

²² Vulgata: 1 Kor 10, 4 **petra autem erat Christus** (in ta skala je bil Kristus).

²³ Vulgata: 1 Kor. 3, 11 ... **fundamentum enim aliud nemo potest ponere** praeter id quod positum est qui est Christus Iesus (Drugega temelja namreč nihče ne more položiti razen tistega, ki je že položen, in ta je Jezus Kristus).

²⁴ Vulgata: Mat. 15, 13 ... **omnis plantatio quam non plantavit Pater meus caelestis eradicabitur** (vsaka sadika, ki je ni vsadil moj nebeški Oče, bo izkoreninjena).

²⁵ Nad besedo unctionem je napisana še ena beseda, ki pa je ni mogoče prebrati.

Aurum et argentum imponitur. Nam et tres reges eadem munera detulerunt.

Haec maiores nostri passim in hac patria, ubi plurimae ecclesiae constructae sunt cogitabant, opere adimplebant.

Et nos quoque tali die Sancto Marco Evangelistae sacrata faciamus. Fuit Apostolus harum partium. Recita historiam. Per ipsum cognovimus Deum.

Nota †²⁶ Lada: Plejn: Poberin, Idola et dij antea Carniolae.

Trinae: 1. Simus grati Domino Deo propter lumen fidei acceptum.

2. Imitemur vestigia Serenissimi Principis Ferdinandi matris Mariae & nostri principi quia ipse est Fundator loci.

Date eleemosynas, vendite omnia quae possidetis date et dabit vobis.²⁷ Sola misericordia comes est pauperum morientium constat extra sepulchrum usque ad thronum Domini.

Mementote quomodo malignus daemon suo veneno curavit destrui per sua membra Beatae Mariae Virginis et Sancti Joannis Ecclesias. Ecce restaurantur omnia. Estote ergo grati.

V. Prevod

Pri postavitvi in posvetitvi temeljnega kamna za nov samostan častitljivih in kar najbolj predanih Božjih služabnikov bratov kapucinov frančiškanskega reda v predmestju Ljubljane.

Gospod Jezus jih je določil 72 itd.

Ko nek kralj dvigne svoj prapor, imajo mnogi njegovemu imenu predani in ubogljivi navado prihiteti, dati imena, se v kraljevskem znamenju razveseliti in zmagovati. Kralj kraljev in gospod gospodujočih, gospod Jezus Kristus. Ker sam je velik Bog in kralj čez vso zemljo. Njegov prapor je oživljajoče znamenje svetega Križa, v katerem smo bili osvobojeni in rešeni. Kraljeva prapor koristi in se blešči skrivnost križa. Ta blagoslov se danes na tem mestu razglaša, da bi molili. Posvečuje se pa po besedi. Vse Božje stvarstvo je dobro in se posvečuje po molitvi. Beseda pa je meso postala in po njej je Bog ustvaril, posvetil in obnovil vse; s krvjo njegovega križa, njegovega sina, je pomiril vse, kar je na zemlji in kar je v nebesih. Pridite, da bi molili.

Ker smo z znamenjem zaznamovani, nam je združil veličino in slavo.

Da bi na tem mestu božji služabniki služili Bogu. Njemu služiti, pomeni vladati, izključno po tem triumfalnem znamenju sovražniku.

²⁶ Hrenova poznavalka dr. Ana Lavrič pravi, da je Hren takšnih križev narisal veliko; kadar je le mogel, ga je kam pritaknil (gl. pontifikalne protokole, prim. Lavrič, 1988, 184). Po njenem mnenju ga je mogoče razložiti s tem, da je Hren vedno in povsod želel poudarjati eksemptnost ljubljanske škofije in neposredno podrejenost papežu (nasproti oglejskemu patriarhu). Na tem mestu pa je morda hotel še dodatno poudariti pripadnost, podrejenost papežu, najvišjemu pravovernemu organu, nasproti omembi poganskega.

²⁷ Vulgata: Lk 12, 33 **vendite quae possidetis et date eleemosynam** (Prodajte, kar imate, in dajte vbogajme).

Da bo branik in varstvo domovini ter vsej državi. Salomonov tempelj.

In kaj želijo zase tako slavni in posvečeni obredi. Slišali ste o križu.

1. Ker je Gospod rešitev človeškega rodu določil na lesu križa, da od koder je izvirala smrt, od tam je ponovno vstalo življenje. In kdor je zmagal na lesu, bo na lesu tudi premagan. Po Kristusu, Gospodu našem.

2. Izključi in oropa se moč sovražnika. Če je sovražnik tako ohromljen, se mora ta država veseliti v tej zmagi. Ne bodo prevladali ne stolpi, ne sam hudič, ne nebesne sile.

V temelj postavljamo odličen kamen in ga blagoslovljamo. To je znamenje Gospoda Kristusa.

Kamen, ki je bil brez rok odtrgan z gore: ker Gospoda smo po njegovem usmiljenju spoznali za vrednega spustiti se s svoje svete gore in z nebes k nam: privzel je obliko mesa brez moškega semena in brez greha ter postal podoben ljudem, po zunanosti je bil kakor človek.

Ta kamen je vogelni kamen, ki, čeprav, so ga zidarji zavrgli kakor prvi Judi, je vendar postal vogelni kamen. Kdor bo padel na ta kamen, se bo razbil; in na kogar bo padel, bo strt. Izbran in dragocen vogelni kamen, v temelju cerkve je dragocena skala Jezus Kristus, naš Gospod: in potem, ko smo jo naposled našli, prodamo vse in si jo pridobimo.

Polagamo v temelj, in nad njim se gradi. Ker drugega temelja ne more nihče položiti, razen tistega, ki je že položen, in ta je Jezus Kristus, in v tem vstaja vsaka cerkvena zgradba. Karkoli se gradi mimo tega, bo uničeno. Vsaka sadika namreč, ki je ni posadil nebeški oče, bo izkoreninjena.

Blagoslovljajo se vsi temelji. Ker Gospod je bil maziljen od Boga očeta in napolnjen z vsakim blagoslovom. Ker sam je tisti, ki se je rešil sramotenja, zmedel smrt in nam daroval večno življenje.

Olje in vino sta postavljena na temeljni kamen. Pri Jakobu je bilo prikazano, da je olje duh svetega maziljenja ...²⁸ In vino določa veselje duha. Ker vino razveseli srce človeka.

Vžgan od vdanosti za molitev. Črke. Oni zapis, ki je bil pritrjen na križ: ki ga je Kristus uničil s svojo smrtjo. Ker nam je bil nasproten.

Namestili smo zlato in srebro. Kajti tudi trije kralji so prinesli enake darove. Za te so naši predniki povsod v tej domovini, kjer so postavljene številne cerkve, mislili, da jih bodo z delom zapolnili.

In tudi mi na ta dan svetega Marka evangelista delamo svete reči. Bil je apostol teh krajev. Beri zgodovino. Po njem samem spoznavamo Boga.

²⁸ Manjkajoča beseda, glej opombo 26.

Pomni! Lada, Plejn, Poberin, maliki in bogovi, ki so bili nekdanj na Kranjskem.

Troje:

1. Bodimo hvaležni Gospodu Bogu za prejeto luč vere.

2. Posnemajmo stopinje presvetega kneza Ferdinanda, matere Marije, in našega kneza, ker je sam ustanovitelj tega kraja.

Dajajte miloščino, prodajte vse, kar imate, dajajte in se vam bo dalo. Samo usmiljenje je spremljevalec ubogih umirajočih, ostaja zunaj groba pa vse do Gospodovega prestola.

Pomnite na kak način je pokvarjeni hudič s svojim strupom izvršil! S svojimi udi sem porušil cerkvi Blažene Marije Device in Svetega Janeza. Glejte, vse se obnavlja. Bodite torej hvaležni!

VI. Komentar

Pridiga XIV (oz. njen osnutek) je že večkrat pritegnila pozornost znanstvenikov, pa ne toliko zaradi dejstva, da je bila podana ob ustanovitvi kapucinskega samostana, tudi ne zaradi latinščine, v kateri je zapisana, in prav tako ne zaradi aluzij in citatov iz Svetega pisma, iz katerih je pridiga v veliki meri sestavljena. Vse zgoraj naštetu ne preseneča in ne prinaša nič neobičajnega. Gotovo pa je odraz časa, v katerem je nastala, v njej se zrcalijo proti reformatorske težnje. Pa tudi to ni bil glavni razlog za zanimanje, ki ga je požela. Ustaviti se je potrebno na četrti strani, kjer lahko preberemo stavek: »Lada: Plejn: Poberin, Idola et dij antea Carniolae,« ki predstavlja glavni razlog za nemalo izvajanj na temo Hrenove hipotetične ogorčenosti na račun tega, da naj bi nekdanji poganski bogovi na Kranjskem med ljudstvom še vedno živeli.²⁹

Nadaljevati je mogoče s pokristjanjevanjem na Slovenskem; jasno je, kdaj se je začelo, a ob tej omembi staroslovanskih božanstev se je gotovo potrebno vprašati, kako uspešno je bilo, če T. Hren še v 17. st. omenja druga poganska božanstva. Kakor da reformacija že sama po sebi ne bi bila dovolj, smo ob tej omembi primorani pomisliti na obstoj starejših predkrščanskih religioznih praks v odmaknjenih krajih Kranjske. Ker pa je posvetitev temeljnega kamna potekala na praznik svetega Marka, se Hren za trenutek ustavi pri tem apostolu naših krajev,³⁰ po katerem bi naj naši kraji Boga sploh spoznali. In takoj za tem Hren navede »sporen« stavek. Ker gre za osnutek, ne vemo, kako ga je povezal z odlomkom pred njim in kako s tistim za njim. Ena izmed verjetnih možnosti je tudi ta, da je prav sveti Marko tisti, ki je iz naših krajev pregnal poganske bogove in malike, torej tiste, ki so bili nekdanj na Kranjskem. Na ta način lahko Hrenovo omembo vstavimo v širši kontekst vsebine pridige in uničimo izstopajoči učinek, ki ga ima obravnavani stavek na prvi pogled.

²⁹ Mal, 1940, 3; Petrović, 2001, 55; Pleterski, 2001, 41.

³⁰ Evangelist Marko ni nikoli deloval v naših krajih, so pa njegove svetinje po njegovi smrti iz Aleksandrije prepeljali v Benetke, kjer so mu sezidali veličastno cerkev. Iz Benečije in Ogleja pa se je češčenje sv. Marka širilo v naše dežele, prim. Leto Svetnikov II, 209. Valvasor v VI. knjigi navaja podatek, da bi naj sv. Marko dejansko nekaj časa živel in deloval v Akvileji; s sv. Hermagoro bi naj oznanjevala v sami Akvileji in tudi v sosednjih pokrajinah, prim. J.W. Valvasor, VI. Knjiga, II. poglavje (J. W. Valvasor, 1689, II. Theil, 383-384). Valvasor najbrž sledi ljudskemu izročilu, ki ga je očitno poznal tudi škof Tomaž Hren.

Kljub temu še vedno ostaja vprašanje, zakaj se je Hrenu zdelo pomembno poganske bogove sploh izrecno omeniti. Predvidevamo lahko, da jih je vzel iz ljudskega izročila,³¹ kar seveda ne dokazuje obstoja češčenja teh bogov v 17. st., ga pa tudi ne zanika. Potrjuje pa poznavanje teh likov med ljudstvom, saj jih v nasprotnem primeru tudi ne bi bilo smiselno omenjati pred ljudskimi množicami, ki so prišle na slovesnost. Če pa jih je vzel iz ljudskega izročila, potem lahko sklepamo, da so bili vsaj do neke mere med ljudmi še vedno živi.

Omenjeni stavek pa je mogoče razumeti preprosto kot pridigarski vložek, kot retorični ekskurz, kot prisposodobno, s katero je želel poudariti, da so nekoč v naših krajih častili poganske bogove, danes pa pravega Boga. Učinek tistega, kar je želel povedati, je bil večji, če je izpostavil tisto, kar je bilo prej, za razliko od tega, kar je sedaj. Besedica *antea* ima svojo težo, ki je ne gre zanemariti.

V literaturi je mogoče zaslediti, da je Hren šokiran ugotavljal obstoj poganskih bogov, da je ob tej priložnosti proti njim strogo nastopil itd.³² Vendar na osnovi zapisanega v pridigi ne moremo izpeljati ne tona povedanega in ne sklepati, koliko časa se je Hren dejansko pomudil pri poganskih bogovih in malikih na Kranjskem. Pred nami je pač samo osnutek, ki nam sicer pove, česa se je v pridigi nameraval dotakniti, ne moremo pa izpeljati, na kak način in kako obsežno se je česa dejansko lotil. Avtorji, ki so pisali o Hrenovem nastopu proti poganskemu verovanju, iz samega osnutka niso mogli zaključiti, kako oster je bil njegov t.i. nastop proti poganskemu verovanju, ko pa Hren samo naniza tri slovanske bogove in omeni malike.

Kaj je mogoče povedati o izboru slovanskih božanstev, ki jih navede Hren? Zakaj se pojavi Lada, boginja pomladi, veselja, zakona in zdravja? Glede na njeno vlogo je mogoče sklepati na to, da je bila med ljudmi zelo priljubljena. Kot zaščitnica pozitivnega, optimističnega, veselja, veselja do življenja in njegovega prebujanja, zdravja itd. bi nesporno z lahkoto ohranjala svoje častilce. Posebno še, če imamo v mislih, da je krščanstvo nastopalo zelo resno, strogo, togo; z odnosom, da je onostranstvo tisto, ki kaj šteje, in za kar si je potrebno prizadevati.

Hren omenja še Plejna in Poberina. Plejn bi naj bil dobri domači duh, ki ga je mogoče enačiti tudi s Polevojem. Povezujemo ju z dobro žitno letino, za katero se jima je ljudstvo gotovo naprej priporočalo in poleti zahvaljevalo.³³ Verovanje v Polevoja, poljskega duha, ki ga povezujemo z žetvijo, klasjem in na splošno poljem, je bilo razširjeno predvsem med Rusi.³⁴ Ker je bila dobra letina pogosto življenjskega pomena, bi se češčenje Plejna lahko ohranjalo dolgo časa. Kot nasprotni pol življenjskega kroga (prejemanja in dajanja) se pojavi še Poberin, torej tisti, ki pobere. Če je Plejn tisti, ki da, je Poberin tisti, ki vzame. Še danes je poberin³⁵ prisoten na slovenskem prostoru kot spremljevalec maškar, ki pobira darove (Brkini). Poberina je mogoče najti tudi v obliki poberuh, ki velja za najstarejšo slovensko ime meseca septembra,³⁶ kar gre ponovno v kontekst prej povedanega. September je mesec, ko se pospravlja večina letine, se jo torej pospravi (pobere).

³¹ V učeni literaturi tistega časa jih ni najti (prim. Zbrana dela Primoža Trubarja II, 227-239; Valvasor, VI. knjiga; Schönleben, 1680/1681, 347; računali pa bi lahko še na Hrenovo natančnost pri zapisovanju citatov. Ob tem stavku namreč ni pripisa.

³² Mal, 1940, 3.

³³ Mal, 1940, 23-24.

³⁴ Ovsec, 1991, 343, 360.

³⁵ S tem v zvezi je mogoče omeniti še ime poberuh, ki je bilo nekdaj v rabi za mesec september, torej tisti mesec, ki vzame (v smislu, da jih je potrebno pobrati) večino pridelkov.

³⁶ Prim. Stabej, 1966, 73, 80.

Bibliografija

- Benedik, M., »Iz protokolov ljubljanskih škofov, Protokol 1, 128-53, za leta 1606-1611«, v: *Acta ecclesiastica Sloveniae* 10, Ljubljana, 1988, 7-160.
- Benedik, M., »Kapucini v notranjeavstrijskih deželah«, *Bogoslovni vestnik* 52, 1992, 29-42.
- Benedik, M., A. Kralj, »Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca«, v: *Acta ecclesiastica Sloveniae* 16, Ljubljana, 1994.
- Dolinar, F.M., »Tomaž Hren (1560-1630)«, *Dom in svet*, 1995, 215-223.
- Dolinar, F.M., *Ljubljanski škofje*, Ljubljana, 2007.
- Kolar, B., »Ljubljanski škof Tomaž Hren in katoliška obnova«, *Bogoslovni vestnik* 52, 1992, 17-28.
- Kranjc Vrečko F. (ur.) in drugi, *Zbrana dela Primoža Trubarja. Ta celi catechismus s kratko zastopno izlago, 1567; Catechismus z dveima izlagama, 1575*, Ljubljana, 2003.
- Lavrič, A., *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti I. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, razred za zgodovinske in družbene vede. Dela 32. Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta I, II*. Ljubljana, 1988.
- Lavrič, A., »Vloga ljubljanskih škofov Janeza Tavčarja in Tomaža Hrena v likovni umetnosti katoliške obnove«, *Bogoslovni vestnik* 52, 1992, 99-109.
- Mal, J., »Slovenske mitološke starine«, *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* XXI, 1940, 1-37.
- OVSEC, D.J., *Slovenska mitologija in verovanje*, Ljubljana, 1991.
- Petrič, F., »Življenjska pot Tomaža Hrena (1560-1630)«, v: E. Škulj (ur.), *Hrenov simpozij v Rimu*, Ljubljana, 1998, 77-88.
- Petrović, S., »Hriščanstvo i drevna slovenska religija«, v: *Dve hiljade godina hriščanstva na Balkanu*, JUNIR, godišnjak VII, Niš, 2001, 48-57.
- Pleterski, A., »Gab es bei den Südslawen Widerstand gegen die Christianisierung?«, *Studia Mythologica Slavica* IV, 2001, 33-44.
- Schönleben, J.L., *Carniola antiqua et nova. : antiqua Japydica, Hyperborea, Celtica, Panonica, Norica, Istrica, Carnica, Romana, Vandalica, Gotthica, Langobardica, Slavica, Avarica, Francica. Nova Germanica, Slavica, Francica, Bavarica, Austriaca. : sive inclyti Ducatus Carnioliae annales sacro-prophani. Ab orbe condito ad nostram usque aetatem per annorum seriem Chronographicè digesti in duos tomos ...* Labaci, 1680/1681.
- Smolik, M. (ur.), *Leto svetnikov* 2, april-junij, Celje, 2000.
- Snoj, A.S., »Vzgoja in izobraževanje duhovnikov v Hrenovem času«, v: E. Škulj (ur.), *Hrenov simpozij v Rimu*, Ljubljana, 1998, 199-216.
- Stabej, J., *Ob petstoletnici škofjeloškega zapisa slovenskih imen za mesece*, Škofja Loka, 1966.
- Škafar, V., »Hren ter kapucini in drugi redovi«, v: E. Škulj (ur.), *Hrenov simpozij v Rimu*, Ljubljana, 1998, 257-274.
- Škrabl, F., »Hrenova oznanjevalna dejavnost«, v: E. Škulj (ur.), *Hrenov simpozij v Rimu*, Ljubljana, 1998, 181-198.
- Škulj, E., »Škof Hren in cerkvena glasba«, *Bogoslovni vestnik* 52, 1992, 110-120.
- Škulj, E. (ur.), *Hrenov simpozij v Rimu*, Ljubljana, 1998.
- Turk, J., »Hrenove pridige«, *Bogoslovni vestnik* XVIII, I-II, 1938, 40-73.

Valvasor, J.W., *Die Ehre dess Hertzogthums Crain: das ist, Wahre, gründliche, und recht eigentliche Belegen- und Beschaffenheit dieses ... Römisch-Keyserlichen herrlichen Erblandes*, Theil II, Ljubljana, München, 1970 (faksimile).

Hren's Sermon upon Setting of the Foundation Stone for the Capuchin Monastery in Ljubljana

Julijana Visočnik

The author presents a draft for a sermon or a speech by the bishop Tomaž Hren, which was given on 25. April 1607 at the consecration of the foundation stone for the new Capuchin monastery in Ljubljana (today park Zvezda in the centre of Ljubljana). This draft was used and quoted as a proof of the existence of pagan (old Slavic) beliefs still in the 17th century. Since this sermon has never been presented as a whole, the context of the mentioning of the three pagan gods (Lada, Plejn, Poberin) has not been known, therefore scholars had no choice but to use their imagination for interpretation. In order to bridge this gap, the author transcribes the draft and translates it. Since we have in our hands only a draft of the sermon and not the sermon itself, we have to add that we do not know the text which was actually preached by Tomaž Hren. It can be expected that we will never know how much attention Tomaž Hren paid to Slavic gods, which are in fact only mentioned in the text. It can be concluded that pagan gods were introduced to him by folk tradition and not from the scholarly literature. Consequently, this fact cannot be taken as a proof for the worship of pagan cults in the 17th century, while at the same time it cannot be denied. But we can be sure of the existence of the mentioned figures among people in the 17th century and even today. We also have to consider the option that T. Hren used this statement solely as a preacher's instrument to stress the difference between the situation in the past (*antea*) and the state in the present, when the Christian God is worshipped.